

УДК [378.091.2:781:005,336.5

ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЗМУ ЯК ОСОБИСТІСНОГО ВИМІРУ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВ В УМОВАХ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Лариса МЕРЖЕВА (Мелітополь)

Постанови проблеми. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується певними змінами у сфері освіти: переосмисленням педагогічних цінностей, необхідністю пошуку нових шляхів розвитку особистості майбутнього вчителя, найбільш повного розкриття її творчого потенціалу. Підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва України з урахуванням сучасних умов розглядається як найважливіше питання, що впливає на формування духовних потреб підростаючого покоління. Основні положення, на яких базуються вимоги до професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва України, окреслені державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття») [3], Законом України «Про вищу освіту» (2002), Концепція гуманітарної освіти в Україні (2008) [5], «Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті», Проекті закону України «Про розвиток вищої освіти». Існуючі методи підготовки до професійної діяльності не завжди відповідають вимогам життя. У ВНЗ не виправдано використовуються малопродуктивні форми навчання, механічно копіюється вітчизняний і закордонний досвід, недостатньо враховуються особливості регіональної соціокультурної ситуації.

Аналіз змісту хорової підготовки у ВНЗ дозволив виявити, що при певній організації навчально-виховної роботи й цілеспрямованому використанні форм і методів театральної педагогіки можна значно збагатити, активізувати процес формування артистизму особистості майбутнього вчителя мистецтв, зробити його педагогічно керованим.

Вирішення проблем освіти неможливе без серйозних змін у системі підготовки вчителя, бо саме він є носієм нових педагогічних ідей, провідником їх безпосередньо в життя.

Взаємодія педагога й вихованців завжди пов'язана зі спілкуванням, що проявляється у стилі поведінки, яка виражається в манері говорити, висловлювати свої почуття й настрої, у рухах і жестах. У зв'язку з цим проблема формування артистизму особистості майбутнього вчителя й оволодіння ним акторсько-сценічними вміннями є актуальною. Поставлений голос, добре розвинене мовлення, природні й невимушені жести, висока комунікативна культура є складовою професійних умінь педагога.

У педагогічній діяльності утворюється особлива структура здібностей, яка втілює в собі

взаємодію педагогічних, літературних, акторських, режисерських умінь, що підпорядковуються педагогічній спрямованості. Їх розвиток сприяє вирішенню безлічі завдань: підвищенню ефективності

педагогічної взаємодії, створенню творчої атмосфери співробітництва в педагогічному процесі й максимальному розкриттю творчого потенціалу всіх його учасників.

Аналіз досліджень і публікацій. У педагогіці артистизм є необхідним учителю будь-якої спеціальності, але в особливій мірі він знаходить відображення в діяльності вчителя музики. О. Апраксія підкреслює, що артистизм учителя музики - не мрія, а нагальна потреба, доступна тому, хто дійсно бажає розвивати в собі цю якість [1, с. 32-43].

У вітчизняній педагогіці склався цілий напрямок дослідження проблем розвитку особистості засобами драматичного мистецтва. Ідея використання досягнень театральної педагогіки у підготовці вчителя не є новою. У педагогічній діяльності питання формування артистизму й акторсько-сценічних умінь знайшли відображення в роботах цілої низки дослідників. Так, окремі аспекти проблеми розроблені у працях А. Макаренка, сучасних педагогів Ю. Азарова, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. Никандрова. Вагомий внесок у дослідження проблеми артистизму зробила Л. Майковська, подавши цілісне уявлення про художньо-комунікативний аспект діяльності майбутнього вчителя музики.

У той же час огляд стану досліджування проблеми і наш власний практичний досвід роботи з хоровими колективами свідчать про те, що проблема формування артистизму особистості у сфері навчально-виховної та музично-виконавської діяльності вищої школи розроблена недостатньо. Можливості театральної педагогіки використовуються неефективно, хоча наявні праці становлять для цього серйозну наукову базу.

Особливе місце у цілісному процесі виховання музично-педагогічного професіоналізму майбутнього вчителя мистецтв посідає хорова виконавська діяльність. Хоровий спів — це колективний творчий процес, і, безсумнівно, на особливу увагу заслуговує вивчення методів театральної педагогіки в умовах роботи колективу. Актуальність цієї теми викликана загостренням протиріч між сучасними вимогами до професійного рівня педагогів-музикантів і відсутністю умов, що

забезпечують зростання педагогічної майстерності фахівців і стратегію їх виховання у процесі вузівської підготовки.

Артистизм є необхідним компонентом музично-педагогічного професіоналізму й майстерності. У науковій літературі визначення цього поняття подається неоднозначно. Так, В. Загвязинський уважав, що артистизм це особлива, образно-емоційна мова творення нового; проникливий стиль співтворчості педагога й учня, орієнтований на розуміння й діалог з іншим, другодомінантність; витончене й тонке мереживо створення живого почуття, знання й змісту, що народжуються «тут і зараз» [2]. Це здатність майже миттєво переключатися на нові ситуації, опинятися в новому образі... Це багатство особистісних проявів, образний шлях постановки й вирішення проблеми, гра уяви, добірність, натхнення, відчуття внутрішньої волі. О. Булатова, доповнюючи визначення В. Загвязинського, відзначає, що артистизм - не тільки здатність красиво, переконливо щось передати, але й передати, емоційно впливаючи на вихованця. Артистизму не можна навчитися, прочитавши або запам'ятавши положення, що містяться у книгах. Можна зрозуміти й прийняти ідеї, включитися в роботу щодо виявлення й розвитку здібностей і вмій, пов'язаних з фантазією та інтуїцією, імпровізацією, технікою й виразністю мови й рухів, самопрезентацією, відкритістю, переконливістю у служінні добру й красі, у пробудженні й вирощуванні кращих якостей довірених педагогові молодих людей [4].

Мета статті - розкрити особливості формування артистизму, висвітлити форми й методи, що сприяють вирішенню поставленою проблеми в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя мистецтв.

Виклад основного матеріалу. У межах педагогічного дослідження ми визначаємо артистизм як якість, що формується у процесі духовно-практичного освоєння особистістю певних видів творчої діяльності з метою задоволення потреби у професійному самовдосконаленні й самоосвіті. Розвиток і формування артистизму має особливу значущість для студентського віку. На цьому етапі становлення особистості відзначається активний розвиток моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізація характеру, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини. Пору пізньої юності характеризується романтичним ставленням до навколишнього світу, емоційною піднесеністю психічного життя, посиленням інтелектуальних основ пізнання дійсності. Ця особливість є сприятливим моментом у процесі формування професійно необхідних якостей педагога-музиканта.

Артистизм розглядається не тільки як здатність до перевтілення, а й як цілісна система

особистісних якостей, які сприяють вільному самовираженню особистості. Тим самим особистість наче створює себе наново. Цей процес містить у собі не тільки задум, але й втілення цього задуму, успішність якого залежить від глибини підготовчої роботи й від високого ступеня сформованості особистості. Актуалізуючи важливість даного педагогічного завдання, можна з упевненістю сказати, що використання засобів театральної педагогіки відкриває великі можливості для формування артистизму особистості як прояву її педагогічної майстерності та музично-педагогічного професіоналізму.

Досліджуючи вищезазначену проблему, нами були виділені такі структурні компоненти артистизму особистості майбутнього учителя мистецтв: психофізичний; емоційно-естетичний; художньо-логічний. Основою психо-фізичного компонента становлять фізичні дані: володіння своїм організмом, тембром і силою голосу, дикцією, мімікою, пантомімікою - і психічні процеси: увага, спостережливість, уява, афективна пам'ять, вольові прояви.

Емоційно-естетичний компонент пов'язаний з експресивними сторонами особистості музиканта, його сенсорним досвідом, де найбільш важливе значення має здатність до емоційної сприйнятливості, керування своїм емоційним станом і творчим самопочуттям, володіння темпоритмом.

Художньо-логічний компонент у структурі артистизму включає здатність учителя музики логічно вибудовувати систему комунікативних дій, піддавати її аналізу й коригуванню. Артистизм реалізується при активній художньо-розумовій діяльності й включає таку професійно-особистісну якість, як режисування свого творчого самопочуття, психофізичних станів у процесі педагогічного спілкування. Це вимагає наявності емпатії, рефлексії, театрального мислення, імпровізаційності у поведінці.

Концептуальною передумовою дослідження формування артистизму майбутнього учителя мистецтв є положення щодо людино мірності культур отворчого потенціалу хорового мистецтва у безпосередньої близькості до театрального жанру. На основі такого споріднення є необхідним застосування форм і методів театральної педагогіки у процесі фахової підготовки майбутнього учителя мистецтв, зокрема на заняттях з дисциплін диригентсько-хорового циклу.

Хорова виконавська діяльність майбутнього вчителя мистецтв посідає особливе місце у цілісному процесі формування його музично-педагогічного професіоналізму. Ефективність зазначеного завдання детермінована передусім хоровим співом є загальнодоступним масам; використання

комплексу форм, методів і прийомів театральної педагогіки дозволяє психологічно й емоційно розкрити особистість, звільнити психофізичний апарат від звичних затисків і напруги. Хоровий спів сприяє розвитку уяви, фантазії, «театрального мислення», збагаченню афективної пам'яті, формуванню «емоційного тезауруса», емпатії та рефлексії. Виконавська хорова діяльність розвиває почуття форми, темпоритму, почуття жанру, поетичність, сприяє проникненню в «дух мови». Репертуар хорового колективу, що включає кращі зразки класичної та народної музики, є незамінним засобом залучення до справжніх художніх, морально-естетичних цінностей, сприяє формуванню й розвитку духовної культури педагога-музиканта. Активна концертна діяльність хорового колективу сприяє розвитку й удосконаленню психофізичного апарата, а також формуванню вольової та емоційної стійкості особистості. У результаті емпіричного дослідження з вивчення стану проблеми нами були обґрунтовані специфічні особливості хорового співу, при навчанні якому активно використовуються форми й методи театральної педагогіки.

Використання досягнень театральної педагогіки у процесі формування артистизму особистості майбутнього вчителя музики потребує внесення змін у зміст програми хорового класу, але й спеціальної підготовки відповідних йому форм, методів і прийомів навчання. Уся сукупність форм і методів має підпорядковуватися певній класифікації, що розділяє їх на різні групи залежно від ролі, яка виконується у процесі формування артистизму.

Враховуючи синтетичний характер хорового й театрального мистецтва, їх специфічні особливості, у процесі формування артистизму як особистого виміру музично-педагогічного професіоналізму майбутнього учителя мистецтва доцільно використовувати систему спеціальних методів. Вона включала в себе 6 груп, кожна з яких має своє функціональне призначення.

I. Традиційні методи (словесні, наочні, практичні).

II. Методи проблемно-творчого характеру (створення проблемних ситуацій, постановка навчальних проблем).

III. Методи «занурення» у середовище художніх образів і музично-естетичних цінностей.

IV. Методи організації творчої діяльності (використання позанавчальних форм роботи хорового колективу).

V. Методи стимулювання до активного освоєння необхідних професійно-педагогічних якостей (ігрові, ситуаційні змагання).

VI. Методи педагогічної діагностики рівня сформованості артистизму особистості майбутнього вчителя.

Група традиційних методів (словесних, наочних, практичних) була призначена для

накопичення знань у галузі освоєння вокально-хорової техніки й прийомів акторсько-сценічної майстерності; організації співочої діяльності, розвитку навичок хорового виконання.

Група методів проблемно-творчого характеру активно застосовувалася на всіх етапах формування артистизму особистості майбутнього педагога-музиканта. За допомогою цих методів на практичних заняттях хорового класу створювалися проблемні ситуації зіставлення й порівняння подібних або контрастних образів у творах репертуару; виявлялися найбільш доцільні виразні засоби для передачі основної драматургічної лінії.

Група методів створення спеціальних ситуацій «занурення» у певне музично-естетичне середовище дозволяла через систему переживань, закладених в образному змісті творів, створювати певну атмосферу на репетиції. Прослуховування аудіо- і відеозаписів сприяло освоєнню музичної культури різних епох, стилів і напрямків.

Група методів організації творчої діяльності, пов'язаних з активною пізнавальною діяльністю студентського хорового колективу, мала особливе значення у дослідно-експериментальній роботі. Велика концертно-виконавська практика, шефські концерти у школах та на підприємствах, тематичні концерти-бесіди, студентські фестивалі, творчі зустрічі з авторами пісень допомагали створювати сприятливі умови для реалізації та закріплення придбаних професійно-педагогічних навичок на публіці.

Методи до стимулювання до активного освоєння набутих навичок сприяли ефективності розв'язання поставлених професійних творчих завдань. З цією метою практикували створення ситуацій змагання у процесі розучування пісень, освоєння педагогічних прийомів і систематичне застосування імпровізацій при виконанні хорових творів.

Група методів педагогічної діагностики рівня сформованості артистизму особистості призначалася для проведення різноманітних педагогічних вимірів, що служили засобом забезпечення планомірного характеру управління цим процесом.

Висновки. Запропонована система організації навчально-виховного процесу в фаховій підготовці сприяє ефективному розв'язанню великої кількості різноманітних завдань: звільненню та розкріпаченню психофізичного апарата, оперативному керуванню своїми психічними станами й творчим самопочуттям, розвитку уяви й виробленню навичок перевтілення; збагаченню чуттєво-емоційного досвіду й афективної пам'яті; формуванню театрального мислення; збагаченню духовної культури майбутнього вчителя.

Використання вищенаведених форм та

методів роботи над формуванням артистизму особистості дозволяє переконатися в тому, що творчий колектив є могутнім чинником її морального вдосконалення, розвиває організаторські здібності, комунікативну культуру. Активна концертно-виконавська діяльність хору сприяє виробленню емоційної та вольової стійкості особистості.

У підготовці майбутнього учителя мистецтв необхідно актуалізувати особистісно-розвивальний потенціал хорового співу, інтеграцію методів навчання хорового мистецтва і театральної педагогіки. Зокрема на кожній хоровій репетиції, на концерті, як правило, організуються творчі види діяльності. Вони насичені розмаїттям форм і методів, дидактичних засобів і матеріалів.

Перспективи подальшого дослідження полягає в імплементації положень методики формування артистизму як особистісного виміру музично-педагогічного професіоналізму у безпосередньому процесі фахової підготовки майбутнього учителя мистецтв.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апраксина О. А. Современные требования к школьному учителю-музыканту. - В кн.: вып.15 / О. А. Апраксина. - М., 1982. - С 32-43.
2. Булатова О. С. Педагогический артис-тизм: [Учеб, пособие для студ. высш. педучеб. Заведений] / О.С. Булатова - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 240 с.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), - К. : Райдуга, 1994. - 61 с.
4. Загвязинский В. А. Педагогическое творчество учителя. - М, 1987. - 37 с.
5. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Проект. [Режим доступу]: <http://dniprorada.gov.ua/files/gumanitar-2020.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Мержевя Лариса Федорівна - старший викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: диригентсько-педагогічна майстерність з фахової підготовки майбутнього вчителя мистецтв.